

Česko-lužický

Ročník XVII
Číslo 10/říjen 2007

věstník

Beno Budar

Mole mola

W drjewjanym kamorje hlinjaneje komory wisaš ty,
džěcaca drasta, bjez žiwjenja,
nětko hižo džěsać lět z prózdnymi zakami.
A mole će tam přeco hišće mola, jako bychu će
wožiwjeć chcyli z molacym molenjom.
A tuchwilu lěto a rjeńšo rozpaduješ, kaž
džěcacy pomjatk starca na džěratej dróze kónc
žiwjenja. Mjetele placaja aplaws molacym kumštam
pod kamornym njebjom, a ja z nimi placajo
džiwam so, zo kukaja samo drjewotočerjo
wustróžane pikotajo ze swojich samodžěłanych wuhladkow.
A skónčnje rozmolena je džěcaca drasta – a mole
přečahuja do susodneho kamora.

Molení

V hliněné komoře visíš v dřevěné skříni, ty,
dětský oblek bez života,
celých deset let s prázdnými kapsami.
A moli tě tam stále ještě ruší, jakoby tě
chtěli křísit svým molením.
A ty se v něm každým rokem rozpadáš do krásy, jako
dětská paměť starce na děravé cestě podzimem
života. Motýli tleskají svými křídly molímu umění
pod skříňovým nebem, a já tleskám s nimi
a dívím se, že dokonce i červotoči vykukují
vystrašeně ze svých vyvrtných okének.
A dětské šaty jsou definitivně rozmolované – a moli
se stěhují do sousední skříně.

Z knihy Mikus a Dajkus (LND, Budyšín 1978) přeložil Radek Čermák.

Dům v borkowských Blatech (Błota). Foto Josef Šaur.

SERBSKE SPĚVY

Přeco ty chodíš. Schylila jo se jarobinka

Kinga Kijová

Dnešní část Písniček bude věnována zpěvům z regionu Slepó. Úvodem je třeba říct pár slov o této oblasti. Bývala velice chudá, ale přesto se vyznačuje bohatou kulturou, odlišnou od ostatních lužickosrbských krajů, dialektem, ve kterém jevy charakteristické pro horní srbštinu vystupují zároveň s charakteristickými pro dolnosrbštinu (například existuje hláska „g“ z dolní srbštiny, která je v horní zastoupena stejně jako v češtině hláskou „h“).

Z této oblasti pocházel Hanzo Nepila, kterému v tomto čísle Věstníku Radek Čermák věnuje článek. Nepila byl neobyčejně nadaný spisovatel z chudé rodiny, ve které jídla byl velký nedostatek. Jeho chatrná chaloupka v Rowném je muzeum, které lze navštívit.

Pokud někdo má zálibu v Srbských písničkách regionu Slepó, bude to pro něho v Lužici velice důležité místo. Pravě z té dočela malé oblasti pochází velký počet písní. Už v prvním díle písniček jsem představila známou slepjskou píseň „Dej mi jedno jajko“ a teď chci uvést další dvě „Přeco ty chodíš“ a „Schylila jo se jarobinka“. Obě dvě dnes presentované písničky jsou věnovány lásce, ale povídají ne o samotné lásce jenom o tom, jak vzniká nebo jak se končí.

Přeco ty chodíš

Text písničky říká doslova: *Proč Ty běháš za ostatními holkami a pořad nejsi doma, když u nás jsou ty nejlepší. Pojď raději k nám, mezi námi je sedm hezkých holek.* Závěr písně je doporučení, aby Janko (oslovený kluk) si vybral jednu z nich a každá z nich s ním bude ráda.

Přeco ty chodíš

Andante

Andante
G Am⁶ D⁹
Pře- co ty cho- džíš k tym dru- him hol- cam,
G D G
že- nje ty nej- sy do- ma.
allegretto
G D
Chodž nó rad- ši k nam! Po- la nas je
G Am D 1. G 2. G
sy- dom rja- nych hol- cow cow.

1. Naše su swětlych a émowych włosow, hladkich a kudžerkojtych! ;
; Jedna brunej ma, druga módrej, třeća čornej woći. ;
2. Wuběr sej z holcow tych našich sydom, wuzwol sej, Janko, jednu! ;
; Ja ci kóždu dam!
Wuhotuju kóždu —
Ty by hlada! ;
3. Nihdze nej' rješich a lěpsich holcow, njemyšli, zo ja barbju! ;
; Přeswědě so ty sam!
Kofeja ci zwarzju,
tykanc darju. ;

z ludu z ludu

Píseň popisuje realie, čas, ve kterém vznikla, což je doba před 20. stoletím.

Určitě ještě naše babičky můžou vyprávět, že v době jejich mládí měla slečna běžně jeden cíl a ten byl: najít si ženicha. Dnes děvčata mají možnost se vzdělávat, pracovat stejně jako muži a jsou samostatná. Zůstat svobodná určitě není hanba. To je ale realita, která je běžná od doby po první světové válce. Vzpomeňme si, že volební právo ve většině zemí získaly ženy teprve po roce 1918. Ještě na začátku XX. století byt stará pan- na byla situace pro ženu opravdu nepříznivá a ve společnosti ji to stavělo do velice špatného postavení. Zůstat nevdaná bylo svého druhu mrzáctví. Taková osoba neměla svůj dům, bydlela většinou u jednoho ze svých zadaných sourozenců a dělala jim skoro služ- ku. Tehdejší společnost neměla místo pro staré panny. Muž měl situaci výhodnější. Mohl cestovat sám, žena to nesměla. Proto si on mohl najít partnerku v jiné vzdálené vesnici. Snaha mladých žen, aby co nejrychleji ulovily manžela, byla opravdu velká.

Schylila jo se jarobinka

Pozor tato píseň se zpívá volným tempem jakoby lamentujíc.

Schylila jo se jarobinka

Andante sostenuto e lamentoso

Andante sostenuto e lamentoso
B^b A^b E^b F^m F^m
Schy- li- la jo se ja- ro- bin-
B^b E^b F^m B^b E^b C^m F
ka, za- bi- la mi lu- be- go, ju- da-
B^b G^m G^m C^m F^m B^b
hej, za- bi- la mi lu- be- go.

2. Zbožko abo njezbožko,
džo ja krydnu drugego, judahej,
džo ja krydnu drugego.
3. Drugego hižo dawno mam,
ale won mi swěrnj nej', judahej,
ale won mi swěrnj nej'.
4. Hdyž do korěmy mej činđzomej,
z drugimi won rejujo, judahej,
z drugimi won rejujo.
z ludu z ludu

Velice populární píseň je zpěv o jarobince. Obsah je zajímavý a taky ukazuje realie tehdejší Lužice stejně jako předchozí zpěv. Děvče si stěžuje, že jeřáb (strom) jí zabil milého a ona si teď hledá dalšího. Pak se ale dozvíme, že ona už dávno dalšího má, jenomže ten jí není věrný. Doopravdy se dozvídáme, že mít vedlejší vztahy nebylo nic zvláštního, přece není vyloučeno, že se to bralo jako svého druhu pojištění, pro případ, že ten lepší si ji nevybere.

Dnes už si těžko můžeme představit takovou situaci, ale hledání ženicha to byl závod, který měl obrovskou cenu. Příští část cyklu budu věnovat zpěvům, které mohly uslyšet ty šťastné ženy v nej- důležitějším dni svého života, další měsíc se zaměříme na svateb- ní písně.

MENŠINY V DNEŠNÍ EVROPĚ (6)

Croeso i Cymru- Witajšo k nam do Waliziskeje!

Bernd Pittkunings

W 1.1176 jo se založylo we Waliziskej schadowanka Eisteddfod (po serbsku: seň se how). Lěc rownož su zamordowali w 1.1286 slědnego waliziskego krala Olafa [Pozn. red.: jmenoval se *Llywelyn ap Gruffudd* (*Y Lliw Olaf: znamená Llywelyn Poslední; 1246–82*); <http://www.britannia.com/wales/fam1.html>] a z toho casa jo kraj žěl Wjelikeje Britanskeje, jo Eisteddfod žinsa jaden tych nejwětšych kulturnych festiwalow na swěše. Ten se trajo wosym dnjom na zachopjenku žnjeńca a tamkor psidu kužde lěto někak 160.000 luži.

Před tši lětami pobywał waliziski basnikar David Greenslade za tyžeň w Łužycy, aby ze mnu wustupował. Lětosa som był jogo gosć na Eisteddfodše.

Wot lětanišća Cardiff (Caerdydd) smej se ned podalej do jogo rodneje jsy Cefn Cribwr (jenželske mě njama), aby zapakowali wěcy za byše na festiwalu. Blisko jsy su wudobyli hyšći pšed 10 lětami wugel. Dla gornikarstweje industrije jo pšišlo do kraja wjele jenželskich luži. Teke Greensladeojc nan, kenž jo z 78 lětami nejstaršy casniski golc Waliziskeje. Žinsa jo stalowa industrija nejwážniša za region.

Pon do Swansea (Abertawe), na popołdnu Waliziskeje. Waliziska rěc ma popołdnu a poľnocnu wariantu. Kuždy wot kuždego wšykne slowa njerozmějo. Weto pak njeby na to pšišli, to wudaš ako dvě rěcy. Eisteddfod festiwal jo raz tam a raz tu. Festiwal za žiši w požnjeńcu jo lětosa na poľnocu.

Na stanišću su naju witali pšijašele a- waliziska rěc. Wěcej ako 2000 luži na stanišću a niži njeslyšaš jenželski. Wižeš pak wšuzi waliziske chorgoje a žiši z słowom *Cymru* (Wales) na zgľach. Groni se, až stanišću na Eisteddfodše jo slědna waliziska wjas, dokulaž w běgu slědných 40 lět jo žěl waliziski powědajucych na jsach slědk seň wot 80% na 20–40%. To znani, až njejo žedna wjas, žož maju Waliziske wjetšinu. Weto jo w kraju wšo dworjěcne. Wjele proce su k tomu trjebali, wuznaoš lěpjej, gaž wěš, až jo bylo hyšći pšed 40 lětami zakazane, w šuli waliziski powědaš. Žinsa wuknu žiši walizisku rěc a rozwucuju swojim starjěšym. Mjazy młodostnimi jo jano ten „cool“, kenž jenželski nje-wužywa.

Wot stanišća smy jěli z busom do „jědra“ festiwala. Pši kasach nawal luži a potom wjele k wiženju a slyšanju. Waliziske nakłady za knihy a muziku su stojnice měli, ale teke organizacije wot Merched y wawr (Žěńske doprědka), pšez Dy iaith- dy hawl! (Twoja rěc- twoja pšawa!), Cymraeg o'r cruc (Waliziski z žlobika) až do turistických towaristwow a rěcných šulow. Čely žen su wustupowali w stanach a pod njebjom chory, pšesnikarje a basnikarje ako Emyr Llywelyn. We gľownem stanje za někak 4.000 luži su měli wot rana až do nocy zarědowanja. Ja som tam dožywił walizisku namšu po angliskeju wážnju a teke pocesćenje litere-

rata 1.2006. W toš tom lěše jo Gorsedd y Beirdd (Šlachta pšesnikarjow) ako nejłěpšu pisarka proze togo lěta wuzwolila Eigra Lewis Roberts. Deligacija jo po nju šla. Wona jo dostała pšasć a jo se sejiža na sedlo. Nad njeju gľowu jo pon muž mjac žaržał a tši raza 4.000 lužam naražil, až maju wołaš *Henwch* (Sława), joli su z tym wobjadne, až wona jo lětosna kralowka. Akle potom jo dostała E.L.Roberts kronu. Žiši su za nju rejowali a spiwarki su spiwali po melodiju harfy. Teke w drugich kategorijach pocesćuju luži z mytom. Nejwjetše jo kral basnjow. Jogo myto jo sedlo. Druge dostanu jano dogrona. Za wjelgin zajmnje mam myto nejłěpšego wuknika waliziskeje rěcy. Ten wuknik njejo žedne gole, ale dorosćony rěcneho kursa.

Rhodda-dol. Foto autor.

Teke moj pšijašel David Greenslade jo měł swoj part na festiwalu. Kupka jogo kostiměrowanych pšijašelow jo pod njebjom cytała z knigľickow *Lladd Nadroedd* (Wuže biš), kotarež jo pisał po wogľěze w Błotach. *Wuže biš* jo po walizisku rěcny wobrot za *Rěcy znicys*. Won sam cytał teke, ale w kľetce. Potom jo namolował drugi wumělc wšykne aktěry z barwami. Daniž Khalid z Omana ku końcoju na bubon njebił, som spiwał: *Běžy woda, běžy*, což rozbužiło wjeliki žiw a pšiklask wogľedarjow. Popšawem smjejoš na Eisteddfodše jano po walizisku spiwaš.

By mogał hyšći pisaš wo oratorium za měř komponista Williama Jankinsa abo zmakanišćo mľožiny abo, až pšedawaju akle z 1.2004 alkohol na festiwalu abo....Cu pak jano wobtwaržiš, až som měł rědny dny za mnjo a moj serbski duch. Diolch- žěkuju se!

B.Pittkunings, Dešno

NOVINY

Z HORNÍ LUŽICE

Lužičti Srbové dosahují skvělých výsledků i na poli sportu. Dokladem je **Erich Korjeňk**, který 26. srpna **vybojoval bronzovou medaili** se svým partnerem Davidem Klempererem na evropském mistrovství v plážovém volejbalu ve španělské Valencii. Mimo medaile dostal každý ze sportovců také automobil.

(SR 27. 8.) *odo*

Koncem srpna se konal už po deváté **festival Nuckstock** ve vsi Nuknica. Na tvrdý rock a metal v pátek i sobotu přišlo 200 náv-

štěvníků. Nuckstock, který organizuje spolek Baraka, byl letos poprvé podporován státem Sasko. Mimoto byl peněžně podporován i stranou Levice.

(SR 27. 8.) *odo*

Poslední srpnový týden začaly stavební práce na východním okraji Budyšina na **cyklistické stezce**, která by měla vést podél silnice B6 přes Jenkcy do Kubšic. Měla by být dokončena do konce roku. Poté budou moci cyklisté dojet z **Budyšina až do Lubije**, protože zbytek trasy už je hotový dávno. Stavební práce u Budyšina vázly na vlastních pozemcích, přes které měla stezka vést.

(SR 28. 8.) *odo*

Na budyšínské Lužickosrbské gymnázium nastoupilo v září 54 nových žáků. Do 5. ročníku jich bylo přijato 24 mluvčících lužickosrbsky a 23 tzv. B-žáků (podle dřívějšího rozdělení škol), šest jich nastoupí do 6. ročníku a jeden do 10.

(SR 29. 8.) odo

Počty dětí rostou také v Chrósćicích. Poslední srpnový týden rozhodl Saský úřad sociálních věcí o tom, že se mateřská škola v této obci bude rozšiřovat. Poté co družina přesídlí do bývalé chrósćické školy, se rozšíří kapacita jeslí z deseti na dvacet pět míst. Dosud mohla zdejší mateřská školka, která je zřizována Lužickosrbským školským spolkem, přijmout dohromady 111 dětí, nyní je to o 44 víc.

(SR 31. 8.) odo

Radní obce Ralbicy-Róžant 4. září schválili opravu ralbické sportovní haly a také vybudování nové základné šuly (1. stupeň naší ZŠ). Stavba bude stát 1,9 milionu euro a bude z poloviny hrazena státem Sasko. Mělo by vzniknout pět tříd a další místnosti. Projekt by se měl zahájit příští rok a dokončení se očekává v srpnu 2009. Důvodem je, že dětí je stále více a dosavadní prostory jim už nestačí. Hala bude obnovena, protože v současnosti nesplňuje požadavky.

(SR 30. 8. a 5. 9.) odo

V slepanském Lužickosrbském kulturním středisku jsou od začátku září na 16 tabulích představeny dějiny Domowiny. Putovní výstavu můžete vidět ve Slepém až do konce listopadu.

(SR 5. 9.) odo

Lužickosrbský písmák Hanzo Nepila

„Ten náš svět se vždycky hodně otáčel, byly války a s nimi přišly suché a hladové roky. Pak se zase do kraje vrátil mír a lidé se mohli starat o svá pole, orali, seli, sklízeli a smáli se. Tak se otáčí to velké kolo času. A v tom velkém kole se otáčí spousta malých koleček: jedna generace vyroste... rozkvetne a odkvetne a nová generace se vykulí na ten proměnlivý svět. Z jednoho pohledu se zdá, že jen veliké kolo se otáčí a přeskakuje od jedné války ke druhé, a malá kolečka se nehýbou. Z jiného pohledu je vidět, jak se ta malá a ještě menší kolečka musí mnohokrát otočit, aby se velké kolo času pohnulo.“ Tak nějak začíná úvod editora Fabiana Kaulfürsta ke knize „Hanzo Nepila – Všechno jsem tam napsal“, kterou nedávno vydalo budyšínské nakladatelství Domowina (*Hanzo Njepila – Šycko som how napisat, Ludowe nakładnistwo Domowina, Budyšin 2006, lužickosrbská verze 167 str., německá verze 191 str., ilustrace Maja Nagelowa*). Obsahuje výběr z textů chalupníka z Rowna v Horní Lužici Hanza Nepily (asi 1761–1856, vl. jménem pravděpodobně Hans Maluschka), který si zapisoval své vzpomínky na mládí a postřehy ze současnosti, a také psal texty nábožensky zaměřené. Všední postřehy psal psacím písmem, o Bohu a víře tiskacím písmem

Dům Hanza Njepily. Foto Josef Šaur.

napodobujícím písmo tištěné. Osud díla tohoto lidového písmáka byl těžký, jako život jeho autora. Většinu sešitů totiž pozůstalí příbuzní uložili spolu s Nepilou do rakve a pohřbili. Takže se dochoval jen zlomek (5 z celkem asi 30 rukopisů) postupně zveřejňovaný v časopisech. Někdejší slepý farář Handrik v letech 1896–1900 zveřejnil v Časopisu Matice srbské (Časopis Mačicy serbskeje) jeho náboženské spisy a záznamy z dětství. Rukopisy zachycující jeho dospělost a zejména stáří nemohly být publikovány proto, že mnohé z osob tam uvedených ještě žily

a Nepila tam popisuje mj. ostré rodinné spory. Lužickosrbský básník Kito Lorenc věnuje Nepilovi rozsáhlou báseň ve slavné sbírce Struga (1966) a zařazuje ukázkou z jeho díla do dvojazyčné Lužickosrbské čítanky (1981). Později se k dílu Nepilově vrací holandská vědkyně Héléne Brijnen a vydává je jako spis Lužickosrbského ústavu v Budyšíně. Tato edice je velice významná především pro jazykovědce. Ale teprve v roce 2006 se dostávají Nepilova pozoruhodná vyprávění k běžným čtenářům. Jde o vydání dvojazyčné – lužickosrbské (ve slepském nářečí, které je přechodným dialektem mezi horno- a dolno-lužickou srbštinou, bližší dolnolužické srbštině, mohli bychom zde hovořit o jakémsi středolužickém dialektu) a německé. Obě verze připravil k vydání, německou s částečnou pomocí Hynca Richtaře včetně překladu, mladý lužickosrbský jazykovědec Fabian Kaulfürst, který dokonale ovládá jak oba lužickosrbské jazyky, tak samozřejmě i němčinu.

Kniha je rozdělena do tří částí. První, nazvaná *A z hlíny jsme dělali knedlíky a housky (A smy wót gliny džětali kulki a całty)* zachycuje těžké a hladové dětství, zejména v onom roce 1770. „*Tedym jo było jare mokre léto a jare chudobne léto a jare głodne léto*“, píše Nepila. Tráva nerostla, nic se nedařilo v celé saské zemi. Například korec žita na setbu stál 18 tolarů, což byla suma pro chudé rolníky téměř likvidační. Lidé chodili za prací a za kouskem chleba daleko od domova. Rodiče velmi často hladověli, jen aby mohli svým dětem alespoň něco málo dát na talíř. V této souvislosti Nepila mj. popisuje scénu, kdy maminka přinese koláček upečený kdoví z čeho, který malému Hanzovi nechutná a raději dál jí svou hlínu. Druhá část knihy (*Wóna mjo tež kopjo a bijo a drapjo*) obsahuje převážně hořké zkušenosti z podomování na výměnku. Nedobré zkušenosti se snachou, která se k němu chovala hrubě, mluvila s ním vulgárně a nedopřála mu klidného stáří. Sváry byly kolem všeho, dělala naschvály – tak třeba když nejprve spálila dříví patřící Hanzovi a pak mu zakazovala brát si dříví z jejich zásob (*Ty njemaš nic našo drjowo brać, s. 129–135*), když ostře kritizovala, že si půjčuje jejich nůžky atd. atd.

Třetí – závěrečná část – nazvaná *Ty naš luby Jezusko Krystusko* je sestavena z Nepilových náboženských textů. V nich se naplno vyjevuje naivní, ale upřímná a pevná víra v pravdu Boží. Přestože (nebo právě proto?) je Bohu oddán, nebrání mu to mluvit s ním otevřeně a občas téměř až kamarádsky.

Editor rozdělil do jakýchsi kapitol – Nepila však své záznamy psal v podstatě jako nepřetržitý sled úvah a dokonce i bez interpunkce. Zde je sice možné váhat, zda není přece jen škoda, že se tím vytratila jistá část autenticity, ale na druhé straně je to nejspíš rozumný krok vstříc čtenářům, kteří se při četbě lépe orientují.

Knižka není jen jakýmsi holdem pozoruhodnému lidovému písmákovi, který tím, že se snažil svým psaním přežít, zanechal za sebou nezapomenutelnou stopu. Především je ojedinělou možností nahlédnout do minulosti venkovského národa, do jeho myšlení, každodenních starostí, možností zajímavou nejen pro „domáčí“ čtenáře. A pro lingvisty vzácnou klíčovou uchovávací jádrnou lidovou mluvu v její autentické podobě.

Milan Hrabal

Krabat a Jánošík – dva hrdinské mýty

Svého času jsem si kladl otázku, zda mají Lužičtí Srbové nějaké pověsti o loupežnících či zbojnících. Zeptal jsem se na to prodavačky v budyšínském Smolerově knihkupectví a zkusmo jsem uvedl jako příklad Jánošíka. Zнала ho a na mou otázku odpověděla: *My máme Krabata*. Koupil jsem si tedy tenkrát knihu o Krabatovi.

Příznicům Lužických Srbů je známo, že Krabat nebyl zbojník ale kouzelník. Přesto si lze položit otázku, co mají oba společného. Vždyť ona prodavačka bez váhání uvedla Krabata jako paralelu k Jánošíkovi. Co tedy spojuje zbojníka a kouzelníka?

Cyklus pověstí o Jánošíkovi a Krabatovi je možno označit za hrdinský mýtus. Oba dva jsou hrdinové v užším slova smyslu, pro který v češtině bohužel nemáme samostatný výraz. Ze známých definic hrdiny je mi nejbližší definice polského sociologa Stefana Czarnowského, pokusím se však o vlastní jednodušší formulaci. Hrdinu bychom mohli charakterizovat jako postavu, která je bojovníkem či ochráncem své sociální skupiny, zjednává spravedlivý řád a je pro tento úkol obdařen nadpřirozenou mocí. Tím se liší mytický hrdina od ostatních folklórních postav, ať už kladných či záporných.

Tato podstata hrdinství se uplatňuje v konkrétních pověstech mnoha zajímavými způsoby. Především jsou hrdinové obdařeni magickou mocí. Krabat navštěvuje kouzelnickou školu v čarodějném mlýně a vyučí se kouzelníkem, Jánošík obdrží kouzelné předměty darem od čarodějnic či od víl. Úlohu ochránce svých sociálních skupin naplňují tím, že pomáhají chudým a potřebným. Krabat před smrtí rozděljuje chudým lidem svá pole. Jánošík je obdarovává v průběhu svého života. Příznačným rysem lidového hrdiny bývá také skutečnost, že je v přátelském vztahu s panovníkem a setkává se s ním jako rovný s rovným. Tato okolnost výrazně symbolizuje, že hrdina je v očích lidu mocnou záštitou spravedlivého společenského řádu. Jánošík bývá dáván nejčastěji do souvislosti s Marií Terezií, Krabat zase se saským kurfiřtem a polským králem Augustem Silným. Jánošík i Krabat pomáhají podle pověstí svému panovníkovi vyhrát válku, Krabat ho navíc zachraňuje před spiknutím dvořanů. Zajímavé je, že Jánošíkovi a Krabatovi byly dokonce přisuzovány léčitelské schopnosti (ne náhodou to připomíná léčivou moc středověkých francouzských králů).

V neposlední řadě hrdina podle lidové víry zanechal nesmazatelné stopy v krajině. Krabat například ohnul věž kameneckého kostela, když do něj narazil jeho kočár při jízdě vzduchem. Jeho sluha způsobil svým čarováním vznik malého kopce, který je stále vidět u obce Wulke Ždžary, kde Krabat sídlil. Po Jánošíkovi zůstaly poklady v jeskyních, prohlubně na skalách, kam šlápl, apod.

Mezi oběma hrdiny jsou ovšem i velké rozdíly. Krabat narozdíl od většiny hrdinů nehyne násilnou smrtí. V látkách o Krabatovi také nenacházíme žádné stopy po kultu fyzické síly, který je tak příznačný pro pověsti jánošíkovské. Před smrtí si klade Krabat navíc otázku, zda dosáhne spasení či ne, čímž jeho magické schopnosti dostávají poněkud faustovské ladění. Zde se nabízí otázka německých kulturních vlivů, neboť postavy konající dobro ve spojení s temnou magií se v českých a slovenských pověstech (narozdíl od německých) takřka nevyskytují.

Ač se zdá, že máme před sebou krásnou pohádku, musíme zároveň konstatovat, že mytičtí hrdinové jsou bez výjimky historické osobnosti. Platí to i pro Jánošíka a Krabata. S Krabatem je to poněkud složitější. Jeho předobrazem byl Johann von Schadowitz [Pozn. red.: *neboli Jan Šadovič*] (zemřel roku 1704) rodák ze Záhřebu, který obdržel od saského panovníka za své služby statek Wulke Ždžary. Zkomolením přízviska *Croat* (Chorvat) vznik-

lo jméno Krabat. Lidová pověst z něj ovšem později udělala syna chudého lužickosrbského pastýře.

Pro zajímavost chci uvést, že tato pozoruhodná pověst zasáhla i na naše území. Jedna její varianta byla zaznamenána na Teplicku – zjevně tedy v sudetoněmeckém prostředí. (Ani v Lužici nebyla tato pověst Němcům neznáma.) V českoněmecké verzi se hrdina jmenuje Hans Krawat a stejně jako lužickosrbský Krabat umí vyčarovat vojsko z hrsti ovsa. Krawat se zastává chudých sedláků před švédskými vojsky a nakonec je odsouzen Ferdinandem III. k smrti. Ve folklóru jde o velmi neobvyklý případ, kdy pověst líčí smrt neodpovídající skutečnosti. Je však krajně nepravděpodobné, že by šlo o dvě rozdílné osoby.

Hrdinský mýtus jakožto určitý typ pověsti přestává v naší části Evropy vznikat v době osvícenství. Starší postavy podání ještě uchovávalo, ale nové už tuto tvář nenabýly. V českých zemích je srovnatelný s těmito dvěma postavami pouze slezský zbojník Ondráš a Jan Žižka. U ostatních podobných postav (Kozina apod.) nedosáhly pověsti zdaleka takové epické šíře. Zajímavé je, že tři z těchto největších hrdinů zemřeli takřka ve stejné době – 1704 Krabat, 1713 Jánošík a 1715 Ondráš. V devatenáctém století se pak z těchto tří původně sociálních hrdinů stali hrdinové národní. Obrozenecká literatura je povýšila na národní symbol, což lze vzhledem k sociální roli mýtu považovat za přirozený vývoj.

Z pověstí o Krabatovi

I.

Krabat běše dobroćel mateho luda a podpěraše džejš so jemu hođžeše a šicy wjesnjenjo sejni jeho wažachu.

Dyž běše raz cyrkwi, sejni jeho pohonč kuzłarske knihe wotewri a poča z nich čitać. Tam steješe napisane, zo dyrbi ćlowjek do kachlonka wows sypnyć. A potom čitaše dale a dujž so z kachlonka wudobóchu lute wojacy. A běše cyły dwór połny wojakow. Nětko meješe pohonč strach, ale poslednim wokomiku pšindže Krabat, kotryž běše we cyrkwi njeměr začuť, domoj a widžeše cyły romadu wojakow na dworje. Potom zajdže dó jstw, naswari pohonča, za še knihe a čitaše róćo, a dujž so wojaki zašo do hornyka podachu.

II.

Krabat so zestari. Rozdžěli swoje kubła na khudyh burow a džěłaćerjow. A dyž ležješe na khorotožu, da kuzłarske knihe swojemu pohončej a praji jemu, zo dyrbi te same do kužoła ćisnyć.

Dyž běše pohonč zaso róćo pšišoť, so Krabat wopraša, što je woda činiťa. A pohonč praji: Ničo.

Dujž Krabat praji, zo won neje te knihe do kužoła ćisnoť, a jemu pšiporuči, zo dyrbi naspjet tam hić a je nuc ćisnyć. A dujž so pohonč róći so jeho wopraša, što je woda činiťa. A dujž pohonč wotmolwi, zo je so woda warila: Dujž Krabat praji, zo je pohonč woprawdže te knihe do wody ćisnoť.

Potom so s Krabatom dale zhóři a dujž wón praji: Dyž budu wumrjeć, da budže na mojim domje pak jedyn rapak abo jedy kotp sejdžec. Dyž budže to rapak, da budu zatamany a dyž budže kotp, da budu zbóžny. Dyž běše Krabat wumrěl, sejdžeše na čěše běty kotp a dujž wejdzachu ludžo, zo je Krabat zbóžny.

III.

Ke konci třicetileté války houfovali se v okolí Oseka Švédové. V Duchcově se usídlil švédský velitel i se svým regimentem a ovládal celý kraj. Podnikali loupežné a trestní výpravy na různá místa v okolí. Opatřovali si tak potraviny a jiné potřeby pro sebe a krmení pro koně. Opravdu zle se vedlo osmi všim kláštera v Oseku. Byly vyloupeny a úplně zpuštěny.

Tehdy žil nedaleko Duchcova sedlák jménem Hans Krawat.

Ten spolu s dalšími odhodlanými vytáhl proti hordám loupeživých Švédů. Číhali v lesních houštinách. Na svých koních měli pytel plný ovsa. Jakmile se někde objevil houfec Švédů, Hans Krawat rozhodl hrst ovsa a ze zrna hned vyrostl houf rytířů na koních.

S jejich pomocí zaútočil na nepřátele a pobil je v boji. Mrtvé dovelkl k temné sluji a hodil je dovnitř. Přišlo tak mnoho Švédů v týraném kraji o život a nevědělo se, kam se poděli.

Až se stalo jednoho dne, že opět jeden švédský loupežník byl hozen do sluje, ale přišel k sobě. S hrůzou se rozhlížel, kde se octl. Sotva dechu popadal, odplazil se ven, pospíchal do Duchcova a vyprávěl tam veliteli o jeskyni, kde leží desítky zabítených Švédů.

Velitel dal pro výstrahu a z pomsty osm vsí oseckého klášte-

ra vypálit. Když se ale císař Ferdinand III., který tehdy vládl v Čechách, dozvěděl, jak krutě byl potrestán klášter v Oseku, přikázal Hanse Krawata chytit a odsoudit. Zprvu byl držen v Ústí nad Labem. Později ho odvezli do Prahy a tam byl odsouzen „polibit železnou pannu“. Tak přišel o život i Hans Krawat a odpykal tím vypálení vesnic, jejichž obyvatele chtěl původně chránit.

Prameny:

Šliziński, Jerzy: Sorbische Volkserzählungen; Deutsche Akademie der Wissenschaften, Veröffentlichungen des Instituts für Slawistik, Nr. 31, 1964, s. 45–50.

Tuzová, Stanislava: Pověsti Teplicka, Teplice 1995, s. 56–58. (zkráceno)

Přání mnoho zdaru na počátku nové cesty.

V současnosti se snaží většina škol získat co nejvíce žáků. Jednou z cest ke zvýšení prestiže školy je navázání kontaktů s obdobnou školou v zahraničí. K tomuto kroku se také rozhodl, společně s ředitelkou základní školy v Malém Újezdě i starosta obce. Po zvážení mnoha okolností se rozhodli, na návrh ředitelky školy, pro některou základní školu v Lužici, kde se vyučuje v lužickosrbšském jazyce. Vzhledem k tomu, že jsou jim známy moje dlouholeté styky a zkušenosti s touto oblastí, požádali mě o zprostředkování těchto nových vztahů. Po zvážení všech možností jsem se rozhodl pro Základní školu Ralbice, která až dosud udržovala přátelské vztahy se školou v Chorvatsku. Po posouzení kladů a záporů se ředitelka školy rozhodla přijmout návrh na navázání nových kontaktů se školou v Malém Újezdě, protože tyto školy mají k sobě blíže jazykově i zeměpisně. To umožní přímé zapojení žáků obou škol do vzájemných návštěv a výměn.

K podrobnějšímu projednání této problematiky pozvala ředitelka Základní školy Ralbice paní Tereziya Wićazowa zástupce školy a obce Malý Újezd ke vzájemnému setkání u příležitosti oslavy 15 let trvání Základní školy v Ralbicích na 8. května

2007. Ve stanovený den se dostavila do Ralbice delegace složená z ředitelky Základní školy Malý Újezd paní Marie Urbánkové, paní Ing. Jitky Slezákové, jež zastupovala rodičovskou veřejnost a starosty obce Malý Újezd pana Stanislava Fialy, který poskytuje této akci všemožnou podporu. Projednávání otázek souvisejících s navázáním vztahů obou škol se účastnil celý učitelský sbor Základní školy Ralbice i starosta obce Ralbice-Róžant pan Hubertus Ryčer. Při této schůzce byla dohodnuta návštěva delegace Ralbické školy a obce v Malém Újezdě na počátek nového školního roku, aby se seznámila se školou a jejími podmínkami. Při tom budou dohodnuty termíny vzájemných návštěv celých učitelských sborů obou škol a vícedenní společné poznávací pobyty žáků.

Delegace obce a školy Malý Újezd se účastnila slavnosti kácení máje (mejemjetanja) žáky Základní školy Ralbice, jež předvedli v národních krojích. Dále zhlédli zajímavý kulturní program připravený žáky a také představení pro děti „Včelky Ritky“ uspořádaného elévkou Němsko-serbskeho džiwadla Budyšin Luizou Wornarjec, která svým vystoupením dokázala strhnout všechny děti k živé spolupráci. Velmi zajímavá byla i prohlídka obce Ralbice, při níž hosty doprovázel pan Pawoł Rota, učitel na odpočinku. Večer se delegace vracela domů plná dojmů a také starostí, jak udělat všechno co nejlépe, aby připravované akce školami byly co nejpřínosnější.

Antonín Vlk, Mělník

Pozvánka

Bohužel v měsíci říjnu se nám nepodařilo zajistit žádný členský večer.

Děkujeme Magistrátu hlavního města Prahy za poskytnutí grantu ve výši 80 000,- Kč na nový nábytek pro Hórnikovu knihovnu.

Česko-lužický věstník. Časopis o Lužici, sorabistice, literatuře a menšinové politice. Česko-serbski wěstnik. Časopis wo Serbach, serbowědže, pismowstwie a mjenšinojew politice. Vychází ročně v osmi číslech a dvou dvojčíslech v nákladu 300 výtisků. • Cena jednotlivého čísla 20,- Kč. • Vydává Společnost přátel Lužice/ Towaršnosć přečelow Serbow/ Towarišnosć psijašelow Serbow, styčná adresa: náměstí Jana Palacha 2, Praha 1-Josefov, CZ-116 38, www.luzice.cz. • Bankovní spojení: ČSOB (Poštovní spořitelna) 181 757 044/ 0300. • Vedoucí redaktor: Mgr. Ondřej Doležal, Brožíkova 359, Kladno-Kročehlavý, CZ-272 01, tel. +420 720 330 290, el. adresa: ondrakladno@centrum.cz. • Zástupce vedoucího redaktora: Radek Čermák • Redaktoři: PhDr. Zuzana Bláhová, Ph.D., Mgr. Kinga Kijová, Mgr. Vladislav Knoll, Mgr. Josef Šaur, Dr. Giuseppe Maiello, Ph.D. • E-mail redakce: cesko-luzickyvestnik@centrum.cz. • Sítový redaktor: ing. Miloš Malec, milos.malec@seznam.cz. • Předplatné na rok 2007: ČR 200,- Kč, členská příspěvky 300,- Kč, zahraniční 20 €, při platbě v hotovosti 15 €, sociálně slabí mohou požádat o snížení. • Objednávky: Klára Poláčková, Pionýrů 310/5, 289 23 Milovice, tel. a SMS +420 607 588 684, el. adresa: polackova.klara@seznam.cz. Abonenci ze ZRN teč přez referenta Domowiny za kulturne naležnosće a wukraj, Budyšin. • Předplatné je vázáno na kalendářní rok a je splatné nejpozději do konce března. Pro ukončení předplatného je nutné se odhlásit. Stížnosti na nezaslání vyřizuje Klára Poláčková. • Redakce se nezotožňuje vždy s názory autorů. Za věcnou a slohovou stránku příspěvku odpovídají příslušní autoři. • Používat zdroje ČLV je možné s podmínkou uvedení zdroje a internetové adresy www.luzice.cz, pokud je dílo již zatíženo autorskými právy, platí zásady prvotního zdroje. • Bytí časopisu je založeno na práci dobrovolníků. • MK ČR E 6880 • ISSN 1212-0790

Tento časopis vychází s podporou Ministerstva kultury ČR a Nadace Českého literárního fondu.